Войтович Євген Михайлович,
ад'юнкт кафедри криміналістики та судової медицини Національної академії внутрішніх справ України

УЧАСТЬ СПЕЦІАЛІСТА У РОЗСЛІДУВАННІ НАСИЛЬНИЦЬКОГО ЗНИКНЕННЯ ЛЮДИНИ

12 липня 2018 року Верховною Радою України прийнято Закон України «Про правовий статус осіб, зниклих безвісти», який вступив у законну силу 2 серпня 2018 року [1]. Цим законом внесено зміни до ряду нормативно-правових актів, зокрема до Кримінального кодексу України, який доповнено статтею 146-1 «Насильницьке зникнення»[2].

До вказаного часу було відсутнє належне регулювання правового статусу осіб, зниклих безвісти, що було прогалиною чинного законодавства України, необхідність усунення якої загострилася у зв'язку зі збройним конфліктом в Автономній Республіці Крим та на сході України.

Як і поранені, хворі, позбавлені волі та загиблі, зниклі безвісти є постраждалими від конфлікту особами й мають право на повагу та захист. Проте, на даний час цій категорії осіб приділяється недостатньо уваги. Більш того, можлива участь родичів осіб, зниклих безвісти у відновленні життя суспільства фактично нівелюється.

Право знати про долю зниклих родичів, передбачене міжнародним гуманітарним правом, є ключовим аспектом у цьому контексті. З метою належного забезпечення цього права виникає необхідність створення механізму, що регулюватиме процедуру пошуку осіб, зниклих безвісти на національному рівні.

Разом з тим загальне визнання акту насильницького зникнення як порушення права особи не піддаватися катуванням або іншим видам нелюдського поводження ще не стало міжнародним стандартом.

Проведення ефективного, повно та всебічного досудового розслідування на початковому етапі залежить в першу чергу від якості проведення огляду місця події, що може мати вирішальне значення для встановлення істини у кримінальному провадженні, пов'язаному із насильницьким зникненням людини.

Виявлення, фіксація слідової картини на місці вчинення злочину, вилучення предметів, їх частин, мікрооб'єктів, біологічного матеріалу, одорологічних слідів, їх правильне пакування є практично неможливим без залучення до проведення слідчої дії спеціаліста.

Відповідно до частини 3 статті 237 Кримінального процесуального кодексу України слідчому для участі в огляді місця події надано право запросити спеціалістів [3].

Процесуальне становище спеціаліста у кримінальному провадженні визначене статтею 71 Кримінального процесуального кодексу України, де

зазначено, що спеціалістом у кримінальному провадженні є особа, яка володіє спеціальними знаннями та навичками застосування технічних або інших засобів і може надавати консультації під час досудового розслідування і судового розгляду з питань, що потребують відповідних спеціальних знань і навичок [3].

Цією же статтею визначено мету залучення спеціаліста, його права та обов'язки.

Злочин, відповідальність за вчинення якого передбачено ст. 146-1 КК України, віднесено до підслідності органів досудового розслідування Національної поліції України, тому при визначенні порядку залучення спеціаліста у цьому випадку слід керуватись положеннями Наказу Міністерства внутрішніх справ України № 1339 від 03.11.2015 «Про затвердження Інструкції про порядок залучення працівників органів досудового розслідування поліції та Експертної служби Міністерства внутрішніх справ України як спеціалістів для участі в проведенні огляду місця події» (далі Інструкція).

Вказаною Інструкцією визначено, що за рішенням начальника органу досудового розслідування до участі у огляді місця події можуть бути залучені інспектори-криміналісти та спеціалізована пересувна лабораторія Експертної служби МВС.

Розділом ІІІ Інструкції визначено перелік випадків залучення для участі в огляді місця події спеціалізованої пересувної лабораторії Експертної служби МВС України [4].

Кваліфіковане насильницьке зникнення, згідно ч. 4 ст. 12 КК України [2], відноситься до категорії тяжких злочинів і для проведення огляду місця події доцільно залучати саме пересувну лабораторію Експертної служби МВС України з огляду на те, що вказані злочини в умовах тимчасової незаконної окупації території Автономної Республіки Крим та військових дій в окремих районах Донецької та Луганської областей мають особливе значення і суспільний резонанс.

Можливості для такого залучення пересувної лабораторії передбачено у пункті 2 розділу ІІІ Інструкції.

У пункті 1 розділу IV Інструкції вказано, що перед виїздом для участі в огляді місця події спеціалісти, у тому числі спеціалізованої пересувної лабораторії, повинні отримати інформацію про подію, інші відомі обставини та підготувати необхідне технічне обладнання, пристрої та прилади [4].

Безумовно стан матеріального-технічного забезпечення експертної служби МВС України та підрозділів техніко-криміналістичного забезпечення територіальних органів Національної поліції України є однією з найбільш актуальних проблем, що є перепоною для належного виконання професійних обов'язків, однак в останній час спостерігається позитивна тенденція до її вирішення.

В цілому на сьогодні спеціалісти мають можливості не тільки для формального фіксування і вилучення слідової інформації, а й для проведення

експрес-досліджень окремих слідів або предметів, що мають значення речових доказів, які вимагають застосування спеціальних засобів. До таких дій можна віднести проби на наявність крові у плямах речовини, схожої на кров, використання маркерів, лакмусових папірців, газоаналізаторів, виявлення виділень людини за допомогою ультрафіолету, використання світлофільтрів, або електронно-оптичних перетворювачів для прочитання написів у пошкоджених документах, проведення радіорозвідки із встановлення координат базових станцій операторів телекомунікацій тощо.

Разом з тим, будь-яких висновків у протоколі щодо виявлених слідів спеціаліст не має права робити. Такі висновки слідчий використовує для вибору тактичних прийомів огляду, висунення слідчих версій, планування розшуку злочинця та встановлення інших обставин.

Під час огляду насильницького зникнення людини спеціаліст одноособово чи у складі групи або пересувної лабораторії покликаний допомогти слідчому визначитись із рядом важливих обставин вчиненого злочину, зокрема про характер події, що мала місце, чи саме на місці огляду відбулось насильницьке зникнення, встановлення шляхів підходу та відходу злочинців, їх кількості, орієнтовного часу вчинення злочину, використаних засобів пересування та знарядь вчиненого злочину, а також інформації про те хто і звідки міг бачити те, що відбувалося на місці події. Під час фіксації виявленої слідової інформації в протоколі спеціалісти надають допомогу слідчому в описі специфічних ознак предметів, об’єктів, що підлягають вилученню, в тому числі і про спосіб виявлення.

За результатами проведення огляду місця події залучені спеціалісти консультують слідчого з питань, що потребують відповідних спеціальних знань і навичок щодо порядку та особливостей пакування слідів та об’єктів-слідоносіїв, можливості дослідження виявлених слідів, об’єктів, речей, документів, доцільності вирішення тих чи інших питань, а також потреби залучення для цього інших спеціалістів.

Таким чином, участь спеціаліста на початковому етапі розслідування насильницького зникнення важко переоцінити, адже без цього учасника кримінального провадження практично не можливо досягти мети огляду та подальшого позитивного процесуального результату.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про правовий статус осіб, зниклих безвісти» від 12.07.2018 № 2505-VIII // Відомості Верховної Ради (ВВР), 2018, № 38, ст.280.

2. Кримінальний кодекс України: Кодекс України, Кодекс, Закон від 05.04.2001 № 2341-III // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2001, № 25-26, ст. 131.

3. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квіт. 2012 р. // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2013, № 9-10, № 11-12, № 13, ст.88.

4. Наказ Міністерства внутрішніх справ України № 1339 від 03.11.2015 «Про затвердження Інструкції про порядок залучення працівників органів досудового розслідування поліції та Експертної служби Міністерства внутрішніх справ України як спеціалістів для участі в проведенні огляду місця події» // Зареєстровано у Міністерстві юстиції України 06 листопада 2015 р. за № 1392/27837.

Волошин Олексій Гнатович,
старший викладач кафедри криміналістичного забезпечення та судових експертиз ННІ №2 НАВС

Кравчук Олег Вікторович,
Заступник директора науково-дослідного експертно-криміналістичного центру МВС України

ЗАСТОСУВАННЯ РУЙНУЮЧИХ МЕТОДІВ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРИ ПРОВЕДЕННІ СУДОВИХ ЕКСПЕРТИЗ

Будь-яка самостійна наука, отже, і криміналістика характеризуються не тільки специфікою предмета та об’єктів дослідження, але і власним науковим потенціалом, який використовується для їх пізнання, тобто притаманною їй методологією та методами вирішення своїх завдань.

Поняття метод – це сукупність прийомів і способів необхідних для теоретичного та практичного пізнання і дослідження об’єктів,форм, пристосувань і матеріалів з метою вирішення завдань, поставлених перед експертом, слідчим або судею. Взагалі, арсенал методів дуже різноманітний, що потребує чіткої класифікації та систематизації. снує велика кількість класифікацій методів експертної діяльності.

У структурі методів, які використовуються в криміналістиці та криміналістичній діяльності за основу візьмемо варіант ієрархічної системи вказаних методів, запропонований Т.В.Авер’яновою. Серед них можна виділити *загальний метод* пізнання (матеріалістична діалектика), *загальнонаукові методи* (спостереження, аналіз та синтез, дедукція та індукція, аналогія, абстрагування, описання, порівняння, експеремент), методи, що сформувались як результат взаємодії криміналістики з конкретними (окремими) науками (математичні, фізичні, хімічні, фізико-хімічні, антропологічні, соціологічні) та *спеціальні методи* (методи вирішення техніко-криміналістичних, слідчо-тактичних і окремих методичних задач). В науковому потенціалі криміналістики, особливо в такому її розділі, як криміналістична техніка, першочергового значення